

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 053«Психологія»
за освітньою програмою «Практична психологія»
на тему: «ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО
ВИХОВАННЯ НА ЕМОЦІЙНУ ЗРІЛІСТЬ»

Виконавець:

здобувач 2 курсу бзф12м групи
факультету ЦЗВФН

Пахмурна Вікторія Сергіївна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

кандидат медичних наук, ст. викладач
(науковий ступінь, вчене звання)

Возний Денис Віталійович _____
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження обумовлена зростаючим інтересом до ролі сімейного виховання у становленні особистості та розвитку емоційної сфери. У сучасному суспільстві, де традиційні сімейні моделі зазнають змін, дедалі більше уваги приділяється вивченню впливу стилів виховання на емоційне розвиток дітей та підлітків. Емоційна зрілість є важливим фактором, який визначає здатність людини адаптуватися до соціальної середовища, встановлювати продуктивні відносини, керувати емоціями та подолати стресові ситуації.

У літературі є відомості про те, що емоційність як стійка властивість індивідуальності, як одна з психологічних складових темпераменту (Б. Теплов, В. Небиліцин, А. Ольшаннікова), виконує системообразующую функцію в структурі властивостей особистості та її індивідуальних якостей (О.Саннікова); емоції (В. Вілюнас, О. Леонтьєв, Г. Костюк, П. Симонов, О.Чебикін) та емоційність (А. Ольшаннікова, А. Палей, В. Пінчук, І. Пацевичюс, І. Переверзева, О. Саннікова) беруть участь у регуляції діяльності, є детермінантами успішності діяльності та спілкування (О. Саннікова). Разом з тим у ряді досліджень відзначається вразливість, перш за все, емоційної сфери особистості як дорослих, так і підлітків (Г. Болл, М. Буянов, М. Гараньян, О. Захаров, Г. Крейг, І. Колумба, С. Колот, С. Максименко, В. Моргун, Н. Ньюкомб, Ф. Райс, С. Ракітянська, А. Штопов, А. Холмогорова, Е. Ейдемільер, В. Юстицький та інші).).

Особливий інтерес викликає дослідження зв'язку між сімейним вихованням і емоційною зрілістю, оскільки недостатня емоційна зрілість може призвести до труднощів у соціальній адаптації, розвитку емоційної нестабільності та низки психологічних проблем у дорослому віці. Важливість дослідження цієї теми полягає в можливості виявлення специфічних аспектів різних стилів виховання, які сприяють або, навпаки, заважають формуванню емоційної зрілості.

Незважаючи на те, що в психології існує безліч робіт, в яких розглядаються ті чи інші аспекти емоційної сфери підлітка (Л. Бершедова, Т. Гаврилова, А. Реан, А. Пріхожан, І. Дубровіна, І. Мелешенкова, О. Ідобаєва, Н. Курек, М. Пономарьова, А. Фрейд, В. Мухіна, А. Гессель, А. Лічко, К.Поліванова, І. Кон, К. Лебединська, М.Єрмолаєва та інші).), По суті, немає досліджень, в яких вивчалися б стійкі індивідуально-психологічні особливості емоційності, особливо в контексті стилів сімейного виховання.

Таким чином, це дослідження має на меті не лише збагачення наукових знань про процеси формування емоційної зрілості, але й практичне застосування результатів для поліпшення психоемоційного розвитку молоді.

Метою даного дослідження є теоретичне та емпіричне дослідження особливостей впливу стилів сімейного виховання на емоційну зрілість.

Для досягнення поставленої мети, нам необхідно вирішити такі **задачі**:

1. Проаналізувати та узагальнити наукові роботи з проблеми впливу стилів сімейного виховання на емоційну зрілість.

2. Теоретично виявити проблему емоційної зрілості та впливу стилів сімейного виховання на її формування.

3. Підібрати методики для дослідження емоційної зрілості та особливостей стилю сімейного виховання, які впливають на емоційну зрілість.

4. Емпірично дослідити вплив стилів сімейного виховання на формування емоційної зрілості особистості.

Об'єкт дослідження – емоційна зрілість особистості підлітків.

Предмет дослідження – особливості впливу стилів сімейного виховання.

Теоретико-методологічною основою роботи є: системний підхід до вивчення психологічних об'єктів (Л. Берталанфі, В. Ганзен, М. Каган, Б. Ломов, В. Нікандров, І. Пригожин, А. Раппопорт, А. І. Уемов та ін.); наукові положення теорії емоційності (Б. Теплов, В. Небіліцин, А. Ольшаннікова, І.Гризлова, І. Пацевичюс, І. Переверзєва, А. Палей, В.Пінчук, А. Плоткін, О.Саннікова, В. Семенов, Л. Смирнов та інші); безперервно-ієрархічний підхід у вивченні структури рис особистості, в тому числі емоційності (О. Саннікова); провідні вітчизняні та зарубіжні концепції формування особистості підлітка (Г. Болл, Л. Божович, Л. Виготський, Ф. Долто, І. Кон, С. Максименко, Х. Ремшмідт, Д. Фельдштейн, О. Чебикін, Д. Ельконін, Е. Еріксон та інші); система теоретичних уявлень про стиль сімейного виховання (Д. Баумрінд, Р. А. Белл, А. Варга, А. Рос і М. Сігельман, О. І. Захаров, А. Лічко, Е. Маккобі, Дж. Мартін, А. Співаковська, Е. С. Шефер, Е. Г. Ейдемільлер та ін.); уявлення сучасних психологів про взаємодію особистісних рис членів однієї сім'ї, включаючи їх емоційні сфери, і в першу чергу, матері і дитини (Е. Берн, В. Бойко, Е. Буренкова, Е. Григоренко, Г. Крайг, Н. Курек, А. Лібін, М. Лісіна, Т. Марютіна, І. Равіч-Щербо, А. Реан, Е. Роміціна, Н. Самоукіна, Г. Філіппова, О. Шапатіна та інші).

Методи дослідження: теоретичні (аналіз та систематизація теоретичних підходів та емпіричних результатів, що містяться у наукових літературних джерелах); 2) емпіричні (тестування; якісний аналіз отриманих даних);

Психодіагностичний комплекс склали методики: опитувальник діагностики емоційної зрілості (М.Півень); методика визначення батьківського ставлення (Г. Варга, В.Столін); шкала родинного оточення R.Moos (адаптована С. Купріяновим); опитувальник «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ) (Е. Ейдемільлер, В. Юстицькіс.).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 78 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 77 сторінки. Робота містить 5 рисунків та 1 таблицю.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну та методи дослідження. Вступ підкреслює важливість аналізу стилів сімейного виховання як одного з

ключових факторів формування емоційної зрілості особистості, особливо у підлітковому віці.

У першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз особливості впливу стилів сімейного виховання на емоційну зрілість» розкрито основні підходи до вивчення стилів сімейного виховання, їхню класифікацію та вплив на формування особистості. Окрему увагу приділено стилям виховання як компоненту унікального соціального середовища підлітка. Розглянуто поняття емоційної зрілості, її структуру, функції, а також психологічні моделі емоційної зрілості особистості. Зроблено висновок про взаємозв'язок стилів виховання з рівнем емоційної зрілості.

У другому розділі «Емпіричне дослідження впливу стилів сімейного виховання на формування емоційної зрілості особистості підліткового віку» представлено емпіричну частину роботи. Здійснено характеристику вибірки, яка включає підлітків різного віку, та описано методи дослідження, що були використані для аналізу впливу стилів сімейного виховання. Проведено аналіз та інтерпретацію отриманих результатів, які свідчать про залежність між стильовими особливостями виховання і рівнем емоційної зрілості підлітків. Зроблено висновок про значення демократичного стилю виховання у формуванні гармонійної емоційної зрілості.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукових робіт, присвячених впливу стилів сімейного виховання на емоційну зрілість, показує, що саме сімейне оточення є ключовим фактором, що визначає емоційний розвиток дитини та підлітка. У психології виділяють кілька основних стилів сімейного виховання, таких як домінантна гіперпротекція, потурання гіперпротекції, емоційне відкидання, підвищена моральна відповідальність, жорстке поводження та гіпопротекція. Кожен із цих стилів характеризується унікальними емоційними, когнітивними та поведінковими компонентами, що впливають на формування емоційної зрілості. Наприклад, домінантна гіперпротекція та потурання гіперпротекції можуть призвести до формування залежної поведінки у підлітків, що ускладнює розвиток емоційної самостійності та саморегуляції. Натомість стиль виховання, що включає емоційне прийняття та підтримку, сприяє формуванню високого рівня емоційного інтелекту, розвиненої емпатії та здатності до ефективної взаємодії з іншими людьми. Емоційне відкидання та жорстке поводження з боку батьків, у свою чергу, часто призводять до формування емоційної нестабільності, підвищеної тривожності та труднощів у побудові міжособистісних стосунків, що вказує на важливість позитивної емоційної складової в процесі виховання для забезпечення здорового емоційного розвитку. Отже, можна зробити висновок, що стиль виховання, що базується на прийнятті дитини, сприяє розвитку емоційної зрілості, тоді як емоційне відкидання може негативно вплинути на формування ключових компонентів емоційної компетентності.

2. Теоретичний аналіз проблеми емоційної зрілості та впливу стилів сімейного виховання на її формування свідчить про необхідність глибшого дослідження концептуальних аспектів цієї категорії. У сучасній психології існує множинність визначень зрілості, а категорія емоційної зрілості розглядається як один із аспектів особистісної зрілості, що включає самосвідомість, здатність до емоційної саморегуляції, емпатію та соціальні навички. Проте, відсутність чіткої теоретичної моделі емоційної зрілості та відповідного психодіагностичного інструментарію створює труднощі у дослідженні цього феномену. Важливим аспектом у формуванні емоційної зрілості є емоційний компонент сімейного виховання. Позитивне емоційне прийняття дитини у сімейній середовищі сприяє розвитку стабільної самооцінки, адекватної реакції на стресові ситуації та високого рівня емоційного інтелекту. Негативні стилі виховання, такі як емоційне відкидання або жорстоке поведіння, можуть призводити до виникнення емоційної незрілості, яка виявляється у низькому рівні саморегуляції, труднощі у спілкуванні та підвищеній схильності до емоційних зривів. Таким чином, емоційна зрілість є ключовим фактором успішної соціальної адаптації та гармонійного розвитку особистості. Це підкреслює важливість розробки моделей емоційної зрілості та інтервенційних програм, які б ураховували як емоційний контекст сімейного виховання, так і індивідуальні особливості підлітка, що дозволить ефективніше проводити психодіагностику та психокорекцію.

3. На основі аналізу літератури та доступних методик для дослідження емоційної зрілості та стилів сімейного виховання можна зробити висновок, що оптимальний вибір інструментарію включає використання комплексного підходу. З огляду на концептуальну розмитість поняття емоційної зрілості та відсутність єдиної теоретичної моделі, використання опитувальника емоційної зрілості М.А. Півня дозволив отримати комплексну оцінку ключових компонентів емоційного розвитку: емоційної рефлексії, здатності до саморегуляції, емпатії, емоційної експресивності та прийняття власних емоцій. Цей метод дав можливість не лише кількісно виміряти рівень емоційної зрілості, але й якісно аналізувати сильні та слабкі сторони емоційного розвитку респондентів. Важливим доповненням є можливість окреслити напрями для подальшого самодосконалення, що є особливо актуальним у межах психотерапевтичної практики.

Для діагностики стилів сімейного виховання було використано методику визначення батьківського ставлення (Г. Я. Варги та В. В. Століна), яка дозволила вивчити основні аспекти взаємодії між батьками та їх дітьми, такі як прийняття, кооперація, симбіоз, авторитарність та інфантилізація. Цей інструмент допомагає визначити домінуючий стиль виховання, а також аналізувати стереотипи та емоційне ставлення батьків до дитини. Наприклад, шкали «Прийняття-відкидання» та «Кооперація» дозволили оцінити емоційний клімат у батьківщині та його вплив на психологічний розвиток підлітка. Це важливо, адже сімейна среда є одним із найважливіших факторів, що визначають розвиток емоційної зрілості. Доповнення дослідження такими

інструментами, як «Шкала родового оточення» R. H. Moos та «Аналіз сімейних взаємин», дало можливість глибше дослідити соціальний клімат родини, структуру взаємодії між членами сім'ї, а також виявити дисфункціональні аспекти виховання. Використання цих методик у комплексі дало змогу отримати цілісну картину впливу сімейного оточення на формування емоційної зрілості.

4. Емпіричне дослідження впливу стилів сімейного виховання на формування емоційної зрілості особистості дозволило виявити істотні взаємозв'язки між батьківськими підходами до виховання та рівнем емоційної зрілості підлітків. Отримані результати підтвердили гіпотезу про те, що підтримуючий та приймаючий стиль виховання, що характеризується високими показниками за шкалою «Кооперація», сприяє розвитку таких важливих якостей, як емпатія, емоційна саморегуляція та здатність до конструктивної взаємодії з оточуючими. Підлітки, які відчують підтримку та розуміння з боку батьків, демонструють вищий рівень емоційної зрілості, що виявляється у стабільній самооцінці, здатності ефективно вирішувати конфлікти та будувати здорові міжособистісні стосунки. Такі діти легше адаптуються до соціального середовища, виявляють більшу впевненість у своїх можливостях та мають вищий рівень емоційного інтелекту.

Негативний вплив на формування емоційної зрілості мали стилі виховання, що базуються на авторитарній гіперсоціалізації, інфантилізації та емоційному відкиданні. Дослідження показало, що підлітки, які виростили в умовах надмірного контролю, емоційної відстороненості або знецінення, демонструють низький рівень емоційної зрілості. Це проявляється у підвищеній тривожності, нестабільності емоційних реакцій, труднощах у саморегуляції та низькому рівні емпатії. Зокрема, фактор «Відсутність відділення від батьків» пригнічує розвиток самостійності та автономії підлітка, а надмірний контроль з боку батьків створює психологічний дискомфорт, що може призводити до виникнення стресу та проблем у взаємодії з однолітками. Також стилі виховання, що характеризуються емоційним відкиданням або інфантилізацією, призводять до того, що підліток відчуває себе невпевненою, недооціненою та стає схильною до залежних відносин.

Отже, отримані дані підкреслюють важливість гармонійної сімейної середовища для успішного формування емоційної зрілості підлітка. Важливо, щоб батьки не лише приймали та підтримували дитину, а й надавали їй можливість виявляти автономію, стимулюючи розвиток самостійності та індивідуальності. Це може стати основою для розробки психокорекційних програм, спрямованих на покращення якості сімейних взаємин та формування здорового емоційного клімату в родині.